

811.163.41'276.6:582.28

811.163.41'374.3

<https://doi.org/10.18485/sj.2022.27.1.19>**ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ***Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад

Примљен: 15.10.2021.

Прихваћен: 22.12.2021.

**ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА МИКОНИМА (НАЗИВА ГЉИВА)
У ДЕСКРИПТИВНИМ РЕЧНИЦИМА
СРПСКОГ ЈЕЗИКА****

У раду се разматрају лексикографски поступци у обради назива гљива у дескриптивним речницима савременог српског језика (Р. САНУ; Р. МС; РСЈ; Московљевић). Ексерцирана лексичка грађа броји преко 400 једночланих и вишечланих назива гљива, којима се у српском језику именују различите врсте и поједини родови и породице виших гљива (макромрицета). Миконими односно називи гљива припадају специфичном, терминолошком лексичком фонду, самим тим се и лексикографска обрада те врсте лексике разликује у односу на лексикографску обраду лексике која припада општем лексичком фонду. Компаративном методом посматрани су у речницима елементи лексикографског чланка лексичких јединица миколошког терминсистема: одредница (одредничка реч и граматичке информације: прозодијске и морфолошке), квалификатори, лексикографска дефиниција, потврде односно примери употребе с изворима и устаљени изрази. Посебна пажња посвећена је семантичком дефинисању и начину представљања назива гљива. Указује се и на недоследности и омашке у лексикографској обради.

Кључне речи: српски језик, лексикографија, лексикографска обрада, речници српског језика, лексикологија, назив гљиве, миконим.

---

* enanikolic11@yahoo.com

** Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2021-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

1. УВОД

Гљиве (Fungi) сврставају се тек од краја 20. века у посебно царство живог света, на основу општеприхваћене класификације америчког биолога Р. Витакера (R. H. Whittaker). С миколошког¹ становишта, термин *гљива* односи се на све организме који припадају том царству (ту између осталог припадају квасци и филаментозне или кончасте гљивице односно плесни или буђ), док се назив *печурка* употребљава за плодносна тела тзв. *виших гљива* или *макромицета* из раздела стапчара (*Basidiomycota*) и једног дела мешинарки (*Ascomycota*).² Свака врста гљиве има јединствено научно име у оквиру биномне номенклатуре,³ док се у сваком појединачном језику употребљавају *миконими* односно стандардна и народна имена гљива.⁴

Предмет рада представљају називи гљива у српском језику. Лексичка грађа, ексцерпирана из дескриптивних вишетомних и једнотомних речника савременог српског језика (Р. САНУ; Р. МС; РСЈ; Московљевић), броји преко 400 једночланих и вишечланих назива гљива, којима се у српском језику именују различите врсте и, у знатно мањем броју, поједини родови и породице виших гљива (макромицета). У раду се компаративном методом разматрају лексикографски поступци у њиховој обради у датим речницима.

2. АНАЛИЗА ЛЕКСИКОГРАФСКОГ МАТЕРИЈАЛА

Структура лексикографског чланка лексичких јединица миколошког терминосистема у ексцерпираним дескриптивним речницима обухвата следеће елементе: одредницу (одредничку реч и граматичке информације: прозодијске

¹ Наука која проучава гљиве назива се микологија и донедавно се сматрала граном ботанике.

² Дефиниција тог термина преузета је из миколошког приручника М. Мунтањоле Цветковић: „Imenom *pečurka* označavaju se [...] gljive čija su plodnosna tela velika i do 10–15 cm, ponekad i više, a ovoj grupi pripadaju mnogobrojne Basidiomycotina i izvesne Ascomycotina” (Muntaňola Svetković 1987: 13). То значи да се назив *печурка* односи искључиво на *више гљиве* или *макромицете* (< енг. *macrofungi*, грч. *μικρός*), гљиве које имају крупнија плодносна тела, за разлику од *нижих гљива* или *микромицета* (< енг. *microfungi* = *microfungi*, грч. *μικρός*), које су видљиве само под микроскопом.

³ Гљиве се именују по посебном кодексу за именовање и класификацију врста, на светском нивоу. Пошто су научна имена гљива подложна промени, сва досадашња миколошка имена документована су у светским номенклатурним репозиторијумима као што су *Index fungorum* (<http://www.indexfungorum.org/names/names.asp>) или *Mycobank* (<https://www.mycobank.org>).

⁴ Термин *миконим* се изводи од грчке речи *μικτός* 'гљива', са суфиксондом *-оним*, којим се гради научна терминологија, типа *топоним*, *антропоним*, *фитоним*. У славистици се термин *миконим* сматра адекватним са лингвистичког становишта, с тим што Соцкова (2015: 100) скреће пажњу на то да треба разликовати *миколошку лексику* од *миконимске*: „Понятие микологической лексики шире, чем понятие миконимической, а именно к микологической лексике относятся не только названия грибов, но и другие термины, касающиеся грибов и происходящих с ними процессов”.

и морфолошке), квалификаторе, лексикографску дефиницију, потврде односно примере употребе с изворима и на крају устаљене изразе.

2.1. Одредница. Одредница је у речницима први, основни елемент речничког чланка и унутар ње даје се одредничка реч односно „она гијех ђија је obrada predmet odrednice” (Шипка 2006: 167). У ексцерпираним речницима, називи гљива су у мањем броју моносемантичке (нпр. *амбрелача* у Р. САНУ, *благва* Р. МС; РСЈ), а најчешће су те лексеме полисемантичке, код којих неке секундарне семантичке реализације припадају миколошком терминосистему (нпр. *госпа* у Р. САНУ; Р. МС).

Синтагматске одреднице, тј. вишечлане лексичке јединице дате у речнику као посебне одреднице, регистроване су само у Р. МС и код Московљевића, в. *бабино уво/бабино ухо* (Р. МС⁵), *бабино ухо* (Московљевић) и уп. *бабино уво* под одредницом *уво* у Р. САНУ. Ипак, преовлађујућа је пракса да се у речницима вишечлане лексеме обрађују као изрази уз одговарајуће именице или придеве (Николић 2014: 62), детаљније о томе в. поглавље 2.5.

Хомоними се у речницима раздвајају и обележавају степенима, нпр.: *јòрдан*², *клобúчац*² (Р. САНУ), *смрчак*¹ (Р. МС; РСЈ) итд.

Фонетске варијанте обележавају се на више начина, у зависности од речника: у Р. САНУ и Р. МС везују се знаком једнакости,⁶ нпр. „гљу́вара = гљу́хара” (Р. САНУ), „гљу́вара ж = глу́хара” (Р. МС), док у РСЈ везују се везником *и*, нпр. „гљу́вара и гљу́хара”.

Творбене варијанте, потпуно равноправне речи истог значења, везују се:

- аколадом, тј. витичастом заградом, у Р. САНУ, као у примерима:

љўтаја	}	
љўтǎјка		
мувòмора = мухòмора	}	
мувòмòрка = мухòмòрка		

- везником *и* у Р. МС и РСЈ, нпр. „брèзовица и брèзòвка ж”, „трифа и трифла ж”, „сирњаја и сирњача¹ ж” (Р. МС), „сирњаја м и сирњача ж” (РСЈ); уколико су творбени дублети различитог рода, по правилу се даје ознака рода након назива, нпр. „срндак, -áка м и срндакуша ж” (Р. МС), мада у неким примерима изостаје ознака рода, нпр. „пр̀хавец, -áвца и пр̀хавица ж” (id.).

⁵ Критеријум за успостављање синтагматских одредница објашњен је у Предговору Р. МС (стр. 11): „Термини из ботанике, зоологије и других струка, састављени од придева и именице, ако им значење нема везе с именицом, обрађени су као посебне речи по азбучном реду према придеву (нпр. *бабино уво, воловско око*)”.

⁶ У Р. САНУ фонетски дублети имају пуну равноправност у књижевном језику, в. у Упутству чл. 45.

Правописне варијанте се дају под истом одредницом, с тим што се у загради наводи мање исправна, нпр. „јѐленгљива (јѐлен-гљива)” (Р. САНУ). То међутим није примењено у свим случајевима, в. „јѐж-гљива” (id.), „груд-гљива” (Р. МС).

Екавски и ијекавски облици су равноправни носиоци речничког чланка и обележавају са скраћеницама :

- *и*. (= источни, екавски изговор), нпр. „брѐзовица ж (и. и ј.)” (Р. САНУ);⁷
- *ј*. (= јужни, ијекавски изговор), нпр. „бѐлчица ј. бѝјелчица”, „бѐснача ј. бјѐснача” (Р. САНУ), „млѐчница, ј. млијѐчница” (Московљевић);
- *ијек*. (= ијекавски изговор), нпр. „корѐњача¹ ијек. кор(ј)ѐњача”, „лѐбњача ијек. лѐбњача”, „пљсјакиња ж (дијал. ијек. пашјакиња, изговара се са меким с)” (Р. САНУ), „медвѐдара, ијек. медвјѐдара” (Р. САНУ; Р. МС), „млѐчница (млѐчница) ијек. млијѐчница (млѝјѐчница)” (Р. САНУ) – „млѐчница, ијек. млијѐчница” (Р. МС; РСЈ) – „млѐчница, ј. млијѐчница” (Московљевић).

Уколико назив има искључиво ијекавски облик, он се даје с ознаком *ј*. односно *ијек.*: „бјѐшњача ж (ј.)”, „врѝјесѓвка ж (ијек.)”, „врѝјешњача ж (ијек.)”, „мѐђедовача ж (ијек.)”, „мјѐдѐњача ж (ијек.)” (Р. САНУ) итд.

Икавски облици се дају у загради с ознаком *ик.*: „млѐчњак ијек. млијѐчњак (ик. мличњак)” (Р. САНУ).

У одређеним случајевима када реч екавског и ијекавског изговора поред заједничких значења има и значење које се односи на гљиву а које се не појављује код исте речи екавског говора, то значење се даје „у обради екавске одреднице, под засебном тачком са ознаком (*само ијек.*)” (чл. 181 Упутства), нпр. „брѐстовача (брѐстовача) ж (и. и ј.) [...] 2. (само ј.) бот. *гљива* [...]” или „дѐд² ијек. дјѐд [...] (дијал. ијек. ђед, непр. дијед) = дѐда ијек. дјѐда (дијал. ијек. ђеда) [...] 10. (само ијек.) бот. [...] в. *врста гљиве* [...]” (Р. САНУ), уп. у истом примеру у Р. МС само код насловне речи, не и испред значења: „дѐд¹, ијек. дјѐд (дијал. ђед) [...] 6. бот. [...] б. *јестива врста вргања* [...]”.

2.1.1. Прозодијска обележја одреднице. У свим анализираним речницима су називи гљива акценатовани.⁸ Само су два назива неакцентована: *јаги* у Р. САНУ и *виловњача* у Р. МС.⁹ Ретки су примери с два прозодијска лика. Акцентатски дублети бележе се двојачко:

⁷ У Р. САНУ се од другог тома користе скраћенице *ек.*, *ијек.* и *ик.*, које су замениле *и. ј.* и *з.*, коришћене у првом тому речника.

⁸ У Р. САНУ се одреднице дају, према Упутству (чл. 155 и 157), у књижевном облику, „са акцентом који одговара акцентатском систему књижевног језика” (Гортан Премк 1980: 108).

⁹ Назив *виловњача* је акценатован у Р. САНУ, док назив *јаги* бележи само Р. САНУ из речника Симоновића (према Упутству, чл. 161, у Р. САНУ одреднице су неакцентоване уколико акценат није познат).

- уколико назив има двојаку акцентуацију и оба назива су правилна, они се везују везником *и*, нпр. „бр̑ашн̑авка и бр̑ашн̑авка” (Р. САНУ), „кòшић, -а и кòшић, -ића” (Р. САНУ; РСЈ), „п̑упа и п̑упа” (Р. МС);
- ако се један акценатски лик сматра примарним, онда он долази на прво место, а иза њега следи секундарни акценатски лик у загради, нпр. „бр̑ѐстовача (бр̑ѐстовача)”,¹⁰ „папр̑ења̑к, -а̑ка (па̑прења̑к, -а)”, „па̑сја̑к (па̑сја̑к, -а̑ка)” (Р. САНУ).

Оба начина бележења се примењују уколико има више назива с различитом акцентуацијом, као у примеру: „задр̑уг̑арка и за̑друг̑арка (за̑друг̑арка)” (Р. САНУ).

2.1.2. Граматичка обележја одреднице. Граматичким маркерима се означавају граматичке особености лексема и дају се одмах иза одредничке речи (Ристић 2014: 115). У Р. САНУ, Р. МС и РСЈ акценатске и обличке промене у деκлинацији и ознаке рода спадају у обавезне граматичке податке о речи, док у Московљевићевом речнику ознаке рода изостају, нпр. „гр̑љак, -ља (гр̑љак, -а̑ка) м”, „глаткòношка ж (ген. мн. глаткòнож̑ак̑а)” (Р. САНУ), „вар̑га̑њ, -а̑ња м” (Р. САНУ; Р. МС) – „вар̑га̑њ, -а̑ња” (Московљевић) и „вр̑га̑њ, -а̑ња м” (Р. САНУ; Р. МС; РСЈ) – „вр̑га̑њ, -а̑ња” (Московљевић).

2.2. Квалификатори. Квалификатори у речничком чланку обично претходе дефиницијама и указују на нормативни и функционалностилски статус лексема и домен њене употребе (Ристић 2014: 113). Постоје три типа ознака: квалификативне, језичке и стилске ознаке.

Називи гљива припадају специфичном, термилошком лексичком фонду. Управо због своје специјалне, термилошке употребе, они се у речницима наводе заједно с квалификативним ознакама, којима се указује којој области лексема припада по својој семантици односно ком термилошком систему припадају. У Р. САНУ, Р. МС и РСЈ називи гљива означени су с квалификатором *бот.* (= ботаника, ботанички), док у Московљевићевом речнику та врста квалификативне ознаке изостаје. У Р. САНУ је од 18. тома за ту врсту терминологије уведен квалификатор *мик.* (= микологија, миколошки). Међутим, тај квалификатор се ретко употребљава,¹¹ на пример у 18. тому је наведен само уз назив *орловка*, док су остали називи: *орвишак*, *оришак*, *осинац* и *остригача* означени с квалификатором *бот.* У ретким случајевима су називи гљива означени ознаком *агр.* (= агрикултура, агрикултурни), нпр. *кајмакара*, *кравџица* и *миришљавака* у Р. САНУ, *кајсијача* у Р. МС, док је у једном примеру, код

¹⁰ Уп. у осталим речницима само један акценатски облик *бр̑ѐстовача* (Р. МС; РСЈ: Московљевић).

¹¹ Иако се квалификатор *мик.* одликује малим бројем појављивања у Р. САНУ, по оцени Н. Ивановића, он припада области која се налази пред лексичком експанзијом (Ивановић 2014: 227).

миконима *козарка*, наведен квалификатор *зоол.* (= зоологија, зоолошки) у Р. МС. Понегде је и изостао квалификатор, в. *амбрелача*, *бабушка*², *безлебара*, *б(и)јелчица*, *бесхлебара/бесхљебара*, *брница*, *бубина*, *буковача*, *гливош*, *грубина*, *жсавка* у Р. САНУ, *рујница* у Р. МС, *бодљикара* и *пуза* у РСЈ.

Устаљена је пракса у речницима да у случајевима када се један термин јавља у више терминолошких система, али с другачијим семантичким садржајем, да се не узимају као хомонимне, различите лексеме, већ се све семантичке реализације обједињавају под једном одредницом (Гортан Премк 1990: 17). Исти назив биљке и гљиве се, по правилу, даје под различитим словима у оквиру исте тачке (мада и ту има одступања, в. *кестењача* у Р. САНУ), док се зоолошки називи одвајају од миколошких (и ботаничких) под другом тачком (в. *бисерка* у РСЈ, *глувара/глухара* у Р. САНУ, *жутуља* у Р. САНУ, Р. МС и РСЈ итд.). Иста је пракса с аграрним називима (в. *бљузгача* Р. САНУ, *златача* у Р. МС и РСЈ), мада има примера када се наводе заједно с ботаничким у оквиру исте тачке (в. *златача*, *корњача*, *краљевка*, *пасјакиња* у Р. САНУ, *жутуља* у Р. САНУ, Р. МС и РСЈ итд.).

Ознаке језичке вредности, употребљене уз називе гљива, у речницима су: *покр.* (= покрајинска реч, покрајински) у Р. САНУ и Р. МС;¹² веома ретко *нар.* (= народски, народни)¹³ у Р. САНУ, нпр. *безлебара*; и *дијал.* (= дијалекатски, дијалектизам) у Р. САНУ, нпр. *међедовача*, *оришак*.

2.3. Лексикографска дефиниција. Типична лексикографска дефиниција описног речника „обухвата описни део и синонимску групу речи”, при чему се у описном делу идентификује семантички садржај речи, док синонимску групу чине „речи блиске или исте семантичке структуре”, која је у функцији описног дела (Гортан Премк 1980: 111–112). Терминолошке јединице, попут миконима (али и фитонима и зоонима), објашњавају се научно, што значи да дефиниција садржи научни назив врсте и евентуално породице, које се даје само код стандардне речи, док се код синонима и варијаната наводи упућеница на стандардни облик (о томе детаљније в. § 2.3.4.).

2.3.1. Научне дефиниције¹⁴ су у анализираним речницима типске односно састављене су по одређеном моделу. У Р. САНУ, Р. МС и РСЈ се у првом делу дефиниције, пре научног назива, износи се шири појам,¹⁵ најчешће ’гљива’, ’печурка’ или ’врста гљиве’, ’врста печурке’, ретко ’биљка’ (*волуја јетра*,

¹² Језичка ознака *покр.* често је употребљена уз називе гљива у Р. САНУ, те се дешава да је исти назив маркиран том ознаком у Р. САНУ, али не и у Р. МС, нпр. *задругарка*, *љутаја*, *мувара*, *печурак* итд.

¹³ У Упутству (чл. 316) објашњено је да се том ознаком обележавају „речи које нису покрајинске, али живе само у народу”.

¹⁴ О научним дефиницијама, в. Дешић 1980: 125.

¹⁵ Препорука је да се у Р. САНУ, према Упутству (чл. 204, 202), научни назив даје само код стандардне речи и да се, по правилу, ставља у средини дефиниције, „тако да шири дефиниција

маврица у Р. САНУ) или 'врста биљке' (*маглен*¹ у значењу под бројем 2¹⁶, *козја нога* s.v. *нога*¹⁷ у Р. САНУ), 'гљива, печурка' (*кошић* у Р. САНУ, *кромпирача* у РСЈ), 'врста гљиве, печурке' (*мрежаљка*, *мреженка* у Р. САНУ, *козјача* у Р. МС), затим 'гљива из пор. печурака' (*напрењача*, *срндак/срндакуша*, *сумпорача* у Р. МС), 'врста гљиве из пор. печурака' (*кнегиња*, *локвић*, *пуза* у Р. МС), 'гљива из ф. печурака' (*срндак* у РСЈ) и 'биљка из пор. печурака' (*поповка* у Р. МС), као и 'врста вргања' (*борова гљива* s.v. *гљива*, *гримизница*, *козак*, *палчац* у Р. САНУ, *дед*¹ у Р. МС), 'врста труда' (*аришева* (*врбова*, *јелова*, *шарена*) *губа* s.v. *губа* у Р. САНУ), 'врста скрипца' (*љускава* (*храстова*) *губа* s.v. *губа* у Р. САНУ) и 'врста гомолике' (*црна јеленгљива* s.v. *јеленгљива* у Р. САНУ). Обрнут је редослед у речнику Московљевића. Наиме, шири појам је наведен након научног назива, в. *бљузгача*, *смрчак*, *гљувара*, *буковача*, *рујница*, *сирњаја*, *мл(иј)ечница* итд., док је супротно том начину обраде дефинисан назив *трифла*.

Миколошка идентификација у лексикографској дефиницији може бити потпуна, да се састоји од двочланог научног назива врсте и евентуално породице гљиве (нпр. *коритарка* „врста печурке *Coprinus domesticus* из ф. Agaricaceae” (Р. САНУ), *рудњача* „печурка *Psalliota campestris*” (Р. МС) итд.) или непотпуна, да садржи само назив рода (нпр. *варгањ* „врста гљиве за јело *Boletus*”, *мрежаљка* „врста гљиве, печурке *Clathrus*” (Р. САНУ), *гљувара* „врста гљиве *Russula*” (Р. МС), *варгањ* „*Boletus*, врста укусне печурке” (Московљевић) итд.).

Од лексикографа зависи које ће се све релевантне информације наћи у дефиницији и којим редоследом ће бити наведене. Најчешће су то описне карактеристике гљиве, као што је изглед, боја, мирис и укус гљиве, јестивост односно отровност гљиве,¹⁸ њена лековитост и намена, затим подаци о станишту, времену појављивања и начину исхране гљиве. Илуструју то следећи примери: *сумпорача* „гљива из пор. печурака *жутоцрвенкастог клобука на танкој петељци* *Huroloma fasciculare*”, *мједењача* „*јестива гљива Boletus aereus* рода *вргања из ф. Polyporaceae*, *пуна црвенкастог сока*”, *напрењача* „гљива из пор. печурака, *оштра укуса* *Cantharellus cibarius*”, *бљувара* „*шумска отровна гљива која расте код нас Russula emetica* из ф. Agaricaceae”, *гриб* „врста гљиве *Rosellinia quercina* из ф. Sphaeriaceae која *живи као паразит*

дође испред а опис специфичности иза њих – или на крају, ако се не дају ближа објашњења”. Иста је пракса у Р. МС и РСЈ, иако у предговорима тих речника то није експлицитно објашњено.

¹⁶ Дата су под називом *маглен* Р. САНУ два значења, 1. „врста гљиве *Boletus subtomentosus* из ф. Polyporaceae”, 2. „врста биљке *Polyporus pes caprae* из ф. Polyporaceae”, и оба се односе на гљиве.

¹⁷ Значење под бројем 1) назива *козја нога* „врста биљке *Polyporus pes caprae* из ф. Polyporaceae” у Р. САНУ односи се на гљиву.

¹⁸ Информација о јестивости односно отровности гљиве разликује се од речника до речника, нпр. за назив *курјача* у Р. САНУ и РСЈ у дефиницији се наводи да је отровна гљива, а у Р. МС та информација изостаје.

на храстовом корену”, кошничарка „врста гљиве *Daedalea quercina*, која се осушена употребљава за кађење кошница” (Р. САНУ), књега „гљива *Phallus impudicus* непријатног мириса која се у народу употребљава као лек” (РСЈ), трифла „округла печурка, *Tuber melanosporum*, која расте под земљом” (Московљевић), ђурђевача „гљива из пор. листичарки која расте око Ђурђевдана *Tricholoma Georgii*”, кравара „врста јестиве гљиве рупичарке с риђим слузавим клубуком која расте по црногоричним шумама од лета до јесени *Boletus bovinus*” (Р. МС).

Регистровани су случајеви у којима је у једној лексикографској дефиницији наведено више врста гљива, нпр. бодљикара „гљива *Hudnum imbricatum*, *H. repandum* из ф. *Hudnaceae*, обрасла израштајима који личе на бодље”,¹⁹ брестовача „гљива која расте на брестову дрвету, добра за јело *Pleurotus sapidus*, et *ulmarius*” (Р. САНУ), заводница „назив за гљиве *Clitocybe olearia* и *Pleurotus olearia* из пор. печурки”, козарка „врста јестиве гљиве *Clavaria* и *Lactarius volemus*” (Р. МС), срндак „гљива из пор. печурака *Lepiota*, *L. excoriata*, *L. procera*”, труд „врста гљиве из пор. *Polyporaceae* која живи као паразит на стаблу дрвећа, а просушена употребљава се за паљење ватре кресивом, огњилом *Polyporus fomentarius* и *P. igniarius*” (Р. МС; РСЈ). У другим случајевима, различите врсте гљива једног миколошког назива раздвојене су, или у оквиру једног значења: козарка „назив за разне врсте из тога рода [рода *Clavaria*]: 1) *C. corallvides*; 2) *C. botrytis*; 3) *C. flava*” (Р. САНУ), скрипац „назив за разне врсте гљива а. *Hudnum coralloides* из пор. бодљикара. б. *Polyporus squamosus* и *P. sulphureus* из пор. рупичара” (Р. МС), или под две тачке, нпр. маглен¹ „1. врста гљиве *Boletus subtomentosus* из ф. *Polyporaceae* (Сим. Д. 2). 2. врста биљке *Polyporus pes caprae* из ф. *Polyporaceae* (И.).” (Р. САНУ).

Уколико се миколошки назив употребљава за именовање рода, дефинише се у речницима прецизно, нпр. глуvara/глухара „род гљива *Russula* из ф. *Agaricaceae*, од чијих се врста многе могу јести”, козарка „општи назив за род гљива *Clavaria* из ф. *Clavariaceae*”, мл(и)јечница „род углавном јестивих шумских гљива *Lactarius* из ф. *Agaricaceae*, које садрже млечни сок” (Р. САНУ), кладушица „род гљива *Clavaria*”, хрчак „род гљива *Helvella*” (Р. МС), вргањ „група, род гљива *Boletus* из ф. *Polyporaceae*, са великим бројем јестивих и отровних врста”, гнојиштарка „род јестивих гљива листичарки *Coprinus*, са звонастим клубуцима, који се, чим сазру, растопе у црну слузаву масу” (РСЈ) итд. Поједини називи нису дефинисани на уобичајен начин: 1) није јасно наведено да се назив односи на род гљива, в. гомољика „гљива за јело *Tuber* из ф. *Tuberaceae*, чије врсте имају округласто плодносно тело без дршке, које расте под земљом” (Р. САНУ) и 2) значење је издвојено тачком и запетом од другог значења, в. мухара „отровна гљива *Amanita muscaria* из ф. *Agaricaceae*

¹⁹ У РСЈ назив бодљикара потврђен је за цео род гљива *Hudnum*.

јаркоцрвеног клобука са белим љускама; уопште назив за род *Amanita*” (Р. САНУ). Код именовања породице гљива, дефиниције су у речницима уједначене, в. листичарка „породица гљива у којих је клобук с доње стране издељен на листиће, зракасто распоређен од дршке према ободу *Agaricaceae*” (Р. САНУ), пухара „породица гљива *Gasteromycetes*” (Р. МС; РСЈ).

Приликом дефинисања и детерминисања гљива у речницима, веома је важна прецизност и поузданост информација. Омашке у дефиницији примећене су приликом: 1) навођења (не)јестивости гљиве, нпр. код назива *госпа* у Р. МС: ’врста отровне гљиве *Anamita caesarea*’ [sic! *Amanita caesarea*, врста јестиве гљиве]; 2) навођења научних имена гљива, нпр. *модрикаче* ’*Tricholoma nudium*’ [sic! *Tricholoma nudum*] (Р. САНУ), *брезовица/брезовка* „*Lactaria torminosa*” [sic! *Lactarius torminosus*] (Р. МС; РСЈ), *букова зуба* „*Phyroporus fomentarius*” [sic! *Fomes fomentarius*] (Р. МС s.v. *буков*), *просењак* ’*Hudnum repandum*’ [sic! *Hudnum repandum*], *глувара/глухара* ’род гљива *Russela* из ф. *Agaricaceae*’ [sic! *Russula*], *печурка* „*Agaripestris*” [sic! *Agaricus campestris*] (РСЈ) и 3) неслагања описа и научног имена гљиве, нпр. код назива *шкрпнац* у Московљевићевом речнику: „*Agaricus caesarea*, крупна, укусна гљива што расте на стаблу дрвећа” [sic! врста гљиве *Amanita caesarea* (Scop.) Pers. не расте на дрвећу].

2.3.2. **Дефиниције без миколошке идентификације** код мањег броја назива последица су недовољног објашњења о тим речима у приручницима којима лексикографи располажу. Дефиниције у којима је изостала идентификација гљиве формулисане су на следећи начин: ’гљива’ (*бубина* у Р. САНУ), ’гљива, печурка’/’печурка, гљива’ (*зуберина*, *ђавоља капа* (s.v. *капа*) у Р. САНУ), ’врста гљиве’ (*бабушка*, *грабовача*, *жилавка*, *житница*, *кнез*, *вилино коло* (s.v. *коло*), *корњача*, *коромачница*, *крављача*, *крачуљ*, *кусача*, *ланчић*, *манитарка*, *меглин*, *мицаљка*, *пасјакиња*, *крањска* и *сива печурка* (s.v. *печурка*) у Р. САНУ; *церовача*, *церовњача* у Р. МС; *горчак*, *церовача* у РСЈ; *церовача* код Московљевића), ’врста печурке’ (*бесхлебара/бесхљебара*, *булка*, *кравчица*, *ложичица*, *миришљавка* у Р. САНУ) и ’врста вргања’ (*хелдовњак* у Р. МС). Поједине дефиниције проширене су с описом гљиве, нпр. *брница* „*врста гљиве за јело*, *одозго црна а одоздо бела*”, *купорујка* „*печурка купастог облика и рујеве боје*, *веома укусна за јело*”, *лудница* „*отровна*, *луда гљива*”, *јурјевчица* „*врста неотровне печурке која се једе*”, *крмећара* „*врста гљиве коју радо једу свиње*” (Р. САНУ), *кестењача* „*кестењаста печурка*” (Р. САНУ; Р. МС), *брестовача* „*печурка што расте на бресту*” (Московљевић), *кладњача* „*врста гљиве која расте на трулим кладима*” (РСЈ) итд.

У ретким случајевима, називи су наведени с дефиницијом без детерминације, али с потврдом у којој је дат детаљнији опис гљиве: *бусача* „*врста гљиве*. – Бусача, врст [sic!] јесењске гљиве растуће у купу”; *кладарица* „*врста гљиве*. – Кладарица је гљива која на брестовима живи, на кладима расте”;

кожњача „врста јестиве гљиве. – Кожњача је једна врст [sic!] гљива велике као тањир а кожасте. Народ је готови као паприкаш“; *говеђа печурка* „врста гљиве. — Говеђа печурка значи једну врсту печурке у које је капица кривострана и рашепурена као рука. Расте у буковој гњилади; једу је говеда и сељани је истружу, па носе у опанку као подлогу” s.v. *печурка*; *пасја печурка* „врста гљиве. — Пасја печурка значи једну врсту печурке у које је ножица висока, капица је с двора сињава, а изнутра црна; нема огрљка” s.v. *печурка* (Р. САНУ).

У једном случају је дефиниција потпуно изостала, док су потврде употребљене у функцији дефиниције: „**кладњача** ж покр. **1**. бот.: Кладњача је једна врста гљива – печурака, које расту на трулим дрвима и које се једу (Срб., Јек.). За то што гљиве расту на пањевима и кладама зову се још и кладњаче (Грб. С. 2, 207)” (Р. САНУ).

2.3.3. Синонимски садржај дефиниције. Постоје различите могућности навођења синонима у склопу једне лексикографске дефиниције.

Дефиниција само са синонимским делом (в. примере под бројем 1а) „даје се, углавном, из једнога разлога – из потребе сталног старања да се економише с простором, и, углавном у два случаја – када постоји довољан број речи у општем лексичком фонду синонимичних с одредницом (под условом да је бар нека од њих већ обрађена у речнику) и када је одредница која се семантички идентификује реч маркирана у погледу ширине употребе” (Гортан Премк 1980: 112; Гортан Премк 1991: 52). Уз синоним се врло ретко наводи миколошка идентификација и то само у случају када је потребно прецизирати на које се тачно значење односи (в. фусноту 15 и примере под бр. 16).

Синоними се најчешће дају уз описни део лексикографске дефиниције, обично са миколошком идентификацијом, с тим што се у Р. САНУ²⁰ и РСЈ синоними наводе на крају дефиниције, а у Р. МС у средини (в. примере под бројем 2а). У примерима (под бројем 2б) без миколошке идентификације, синоними су, по правилу, на крају дефиниције. Коришћење синонима у дефиницији представља лексикографски поступак којим се спроводи лексичко нормирање, на суптилан начин.²¹ Нестандардне и мање фреквентне лексеме дефинишу се у речницима синонимима (Ристић 1995–1996: 72), чиме се указује на статус дефинисане речи у лексичком систему и сугерише стандардни облик.

²⁰Предлаже се у Упутству (чл. 98) да се синоними дају иза описне дефиниције као допуна значења.

²¹С. Ристић је дефинисала лексичку норму у дескриптивној лексикографији као „установљење статуса јединица у лексичком систему и правила њихове употребе у писању и говору” (Ристић 1995–1996: 71).

Синоними се у осталим случајевима обележавају скраћеницом *син.* и наводе након дефиниције²² (в. примере под бројем 3).

1а) *вргањ*, „варгањ”²³, *кнегиња*, „књега”, *кнежица*, „кнегиња (3а)”²⁴, *лудача*, „лудара (2)”, *мувоморка*, „мувара”, *пуна*, „пухара” (Р. МС);

1б) *жутњак*, „лудара *Boletus satanas*”, *орловка*, „гљива *сунчарица*, *Macrolepiota procera*” (sic! *сунчаница*) (Р. САНУ);

2а) *лисичица*, „врста *јестиве гљиве жућкасте боје Cantharellus cibarus* из ф. *Agaricaceae*, *лисичарка*, *папрењак*”; *мл(и)јечница*, „*јестива гљива L[actarius]. pipereatus*, која садржи љути млечни сок, *папрењак*” (Р. САНУ), *лисичица*, „врста *јестиве гљиве жућкасте боје Cantharellus cibarius* из ф. *Agaricaceae*, *лисичарка*”; *сирњаја/сирњача*, „врста *гљиве, Lactarius deliciosus*, *млечница*” (РСЈ), *виловњача*, „врста *гљиве, вргањ Boletus*”, *млечница*, „врста *јестиве гљиве, папрењача Lactaria deliciosa*” (sic! *Lactarius*), *прхавца/прхавица*, „врста *гљиве, пухара Lycoperdon bovista*”, *сунчаница*, „врста *печурке, срдњак Lepiota procera*” (Р. МС);

2б) *вилин клинчац*, „врста *гљиве, башчарка*” (с.в. *клинчац*), *мљечаница*, „врста *јестиве печурке, млечнице (?)*” (Р. САНУ), *клобучац*, „*печурка печеница*”, *кнегиња*, „врста *гљиве из пор. печурака, шкрипац*”, *козјача*, „врста *гљиве, печурке, козарка*”; *лисичица*, „врста *гљиве за јело, папрењача*”, *срњача*, „*гљива из пор. печурки, папрењача*”, *шкрињац*, „врста *гљиве, трифа, гомољика (1)*”, *међа шапа*, „врста *гљиве, козарка*”, *рујница*, „*млечница (3) (врста гљиве)*” (Р. МС), *међа шапа*, „врста *гљиве, козарка*” (РСЈ);

3) *брестовача*, „*гљива која расте на брестову дрвету, добра за јело Pleurotus sapidus, et ulmarius; син. брестова гљива, брестовка*”, *гомољика*, „*гљива за јело Tuber* из ф. *Tuberaceae*, чије врсте имају округласто плодносно тело без дршке, које расте под земљом; син. *трифа*” (Р. САНУ), *варгањ*, „*Boletus*, врста *укусне печурке; син. вргањ*” (Московљевић).

²² Према Упутству (чл. 98, 205), у Р. САНУ се синоними одвајају тачком и запетом од дефиниције, са ознаком *син.*, уколико су потпуно једнаки у значењу и равноправни термини, поједнако примљени у књижевном и научном изражавању.

²³ У Р. МС и код Московљевића се препоручује облик *варгањ* као стандардни, вероватно због утицаја Вуковог *Српског рјечника*, у којем је управо тај назив (а не *вргањ*) потврђен у Срему (у другом, проширеном издању из 1852. године).

²⁴ У датом примеру у Р. МС, под тачком *3а*, назив *кнегиња* дефинисан је на следећи начин: „*врста гљиве из пор. печурака, шкрипац*”. Код одреднице *шкрипац* наведено је: „*назив за више врста гљиве а. блава [Atanitia caesarea]. [...] б. в. шкрипац (2). [Hydnum coralloides; Polyporus squamosus и Polyporus sulphureus]*”. Након пажљивијег разматрања осталих синонима, као што су *госпа* и *краљница*, који су дати у примеру након дефиниције назива *кнегиња*, може се закључити да је миконим *шкрипац* синонимичан с миконимом *кнегиња*, а самим тим и с миконимом *кнежица*, само у оквиру врсте *Atanitia caesarea*.

²⁵ Под одредницом *гљива* у Р. САНУ није потврђен израз *брестова гљива*.

Омашке су ретке, нпр. код Московљевића се код речи *сирњаја* „*Boletus edulis*” наводи синоним *рујница*, но тај се назив односи на врсту гљиве „*Lactarius deliciosus*”.

2.3.4. Испоређење и упућивање. Према Д. Гортан Премк (1980: 113), испоређење служи за додатно упућивање на информације, дате „уз реч са којом се одредница испоређује”. Испоређенице се код миконима употребљавају у Р. САНУ²⁶ и Р. МС и налазе се на крају дефиниције, иза тачке и запете, осим у једном случају када је наведена испред дефиниције, в. *мухара* (Р. САНУ). Користе се најчешће за упућивање на синониме, различите творбене моделе и фонетске варијанте, нпр. *башчарка* „исп. башчованка (2), вилин клинчац”, *благва* „исп. кнежница, краљевска гљива, шкрипац”, *бљувара* „исп. ђурђе-вача”, *брашњача* „исп. брашнавац (2а), брашнавка (2), певци”,²⁷ *брезовица* „исп. брезовка (1), рујњача”, *кошничарка* „исп. губања”, *краљевка* „исп. вргџањ”, *куштравац* „исп. губања”, *лешка* „исп. труд”, *липка* „исп. локвић”, *међедовача* „исп. медведара”, *прави папрењак* „исп. папрењак (3а)” (с.в. *папрењак*), *папрењача* „исп. папрењак (3а), кајсијача (2)”, *печурка* „исп. грљак (5), рудњача”; *љутарка* „исп. љутаја”, *пањача* „исп. пањевчица”, *пањевчица* „исп. пањача (2)”, *папреница* „исп. папрењача (1)”, *пасјакиња* „исп. пасјак (6в)” (Р. САНУ), *церовача* „исп. церовњача” (Р. МС); *бесхлебара/бесхљебара* „исп. безлебара” (Р. САНУ). Недоследности у лексикографској обради примећене су приликом испоређења на назив који се не подудара у значењу, нпр. у Р. САНУ *бљузгача* „исп. бабино уво, скрека” (*бљузгача* „*Auricularia auricula*”, *бабино уво* „*Peziza aurantia*”) и *печурица* „исп. печурак (2)” (*печурка* „*опити назив за разне врсте јестивих гљива, најчешће из породице Agaricaceae*”, *печурак* „*Psalliota campestris*”) или код погрешног испоређења, нпр. у Р. САНУ *лудница* „исп. луд (8в)” (ум. са *луд (9в)*, где је дато значење „који није за јело, отрован (о гљивама)”) и *модруша* „исп. модруша” (код те речи нема значења које се односи на гљиву).

Упућивање без дефинисања врши се ознаком *в.* (= види). С обзиром на то да одређена врста гљиве има више народних имена, у речницима (најчешће у Р. САНУ) врши се упућивање на један, стандардни назив,²⁸ нпр. облици *брашнавац* и *брашнавка* упућују се на миконим *брашњача* (Р. САНУ), *вргањ* „в. *варгањ*” (Московљевић), *црвенка* „в. *рудњача*” (Р. МС), *дрвојетка* „в. *дрвојед*” (Р. МС; РСЈ) итд. Стандардни назив утврђује се према *Ботаничком речнику имена биљака* Д. Симоновића, у којем су потврђени називи гљива (в. чл. 205 у Упутству). Уколико се пореде стандардни називи у анализираним речницима, они нису увек исти, те тако у Р. САНУ стоји код назива *ђурђевача* упућеница

²⁶ У Р. САНУ испоређенице доприносе разумевању значења одреднице и служе као допуна дефиниције, в. у Упутству чл. 100.

²⁷ У 15. тому Р. САНУ одредничка реч гласи *певац*.

²⁸ О упућивању одреднице у Р. САНУ в. у Упутству чл. 95–97, 101–102, 204–205 и 213–214.

на стандардни миконим *ђурђевица*, док је у Р. МС обрнуто (код Симоновића се налазе потврде за оба назива). Упућивање може бити без детерминације, нпр. *баишчованка* „в. *баишчарка*“, *змијара* „в. *вргањ*“, *певац* „в. *браињача*“, или с детерминацијом, нпр. *парабица* „в. *пухара* *Lycoperdon perlatum* (bovista)“ (Р. САНУ).²⁹ Недоследности се јављају код: 1) непрецизног упућивања, нпр. код назива *кајмачара* и *кнегиња* у Р. САНУ;³⁰ 2) упућивања на непостојећи назив, нпр. *књаг* „в. *жућкаста козарка*“, који није потврђен у Р. САНУ (с.в. *козарка*); 3) ланчаног упућивања, нпр. *дрвоток* „в. *дрвојетка*“, *дрвојетка* „в. *расточина* *Merulius lacrimans*“ (Р. САНУ); 4) погрешног упућивања, нпр. *лисибаба* у Р. САНУ.³¹

2.3.5. Дефиниције општих назива за гљиве односно печурке. За разлику од великог броја назива који се односе на посебне, унапред дефинисане појмове, односно на посебне врсте гљива, уобичајен лексикографски поступак при обради назива који се односе и на општи појам³² подразумева да се опште лексичке реализације посебно одвоје од посебне термилошке, „најчешће под различитим словима у оквиру исте тачке“ и да се обе јединице квалификују „ознакама, симболима везаним за одређене термилошке системе“ (Гортан Премк 1991: 53). Општи називи *печурка* и *гљива* функционишу и у општем лексичком и у термилошком систему, те се у речницима њихова значења

²⁹ Према Упутству (чл. 95), у Р. САНУ се упућивање без дефинисања врши у оквиру истог или претходног слова, а уколико се реч на коју се упућује налази у наредним томовима речника, наводи се и значење.

³⁰ У 9. тому Р. САНУ називи *кајмачара* и *кнегиња* упућују се на миконим *књега*, који се односи на две врсте гљива, према дефиницијама: „*гљива* *Phallus impudicus* из ф. *Phallaceae* висока око 15 ст, јаког и непријатног мириса, која се у народу употребљује као лек“ и „*гљива* *Amanita phalloides* из ф. *Agaricaceae*“. На основу потврде уз назив *кнегиња* „Има и печурака књега или кнегиња за које свет држи да лече од гушобоље“, може се наслутити да се у том случају ради о врсти *Phallus impudicus*, док код назива *кајмачара* дата потврда „У Левчу се тако зове извесна печурка, која се и једе“ сугерише да се ради о јестивој врсти, те самим тим се не може довести у везу ни са врстом *Amanita phalloides*, која је смртно отровна, ни са врстом *Phallus impudicus*, која се не једе због непријатног мириса и одбојног изгледа. С обзиром на то да су синоними за *благву* „*Amanita caesarea*“ – *кнегиња*, *књевиња*, *кнеж(н)ица*, миконим *кајмачара* евентуално би могао бити обрађен упитном упућеницом *в. благва (а)?* (уп. *кајмакчара* „*Amanita caesarea*“ Краљево, Хаџић/Вукојевић 2008: 157).

³¹ У Р. САНУ уз назив *лисибаба* наведено је „в. *козарка* (2б3) (Синь, Вук, Рј.; Поп. Ђ. 4).“, што значи да је идентификован као врста гљиве *Clavaria flava*. Међутим, у Вуковом *Рјечнику* под називом *лисибаба* наведено је научно име „*acanthopsis taenia* Agassiz.“, док је у Р. ЈАЗУ, са потврдом код Вука, дефинисано као „*нека билка*“. Научно име за врсту рибе *Acanthopsis Agassiz*. 1853. потврђено је у класификацији К. Линеа (Carl Linnaeus) (в. линк: <http://www.marinespecies.org/aphia.php?p=taxdetails&id=154186>, приступљено 30.12.2021).

³² Према Д. Гортан Премк (1991: 52–53), лексика која се односи на општи појам „има номинациону функцију везану за појмовну вредност са релевантним елементима реализације, за прави семантички садржај“, док лексика која се односи на посебан појам „има номинациону функцију за унапред дефинисан појам из једне [...] области“, тј. за једну јединицу из одређеног термилошког система.

одвајају и маркирају с квалификатором (деталније о општим називима у српском језику и њиховим дефиницијама у речницима, в. Јанковић 2021: 1098–1102, а у српским народним говорима в. Јуришић/Јанковић 2019).

2.4. **Потврде.** „Примери дати иза дефиниције потврде су датих информација и идентификација о речи – одредници и сведочанства о њеном функционисању у језику” (Гортан Премк 1980: 113). Миконими су у Р. САНУ³³ потврђени из различитих извора:

- 1) првенствено из речника, као што је *Ботанички речник* Д. Симоновића, *Jugoslavenski imenik bilja* Б. Шулека (1879), *Српски рјечник* Вука Ст. Караџића, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*, *Речник српскога и немачкога језика* Ђ. Поповића (1886–1895), *Hrvatsko-poljski rječnik* Ј. Бенешића (1949), као и из бројних (рукописних и штампаних) збирки речи: Ј. Борјановић (Босна, Херцеговина, Срем, Хрватска), Н. Ранојевић (Подриње и Пирот), М. Станојевић, М. Живковић, Н. Живковић (Пирот), М. Цветковић (Зоруновац), М. Станојевић, Д. Пантелић (Тимок), Т. М. Јаковљевић (Левач), С. М. Мијатовић (Левач и Темнић), Н. Вељић, М. Срећковић (Параћин, Морава), Д. Митровић (Параћин, Деспотовац, Ресава), Ћ. Милић (Жупа и Копаоник), М. Тешић (Љештанско), С. Бајић (Банат), Ј. Јекић (Србија), И. Димић (БиХ, Шумадија), М. Грчић (Банија), В. Арсенијевић (Лика), С. Симић (Книн), В. Ћоровић (Мостар), Ђ. Николајевић (Далмација и Херцеговина), М. Хрваћанин (Дубица), Ј. Богдановић (Славонија), М. Станић, Ј. Јововић (ЦГ), М. Медић и П. Никитовић (Комарница);
- 2) из монографија и часописа, који доносе етнографске податке: П. Скок, *Mundartliches aus Žumberak* (1911–1912), Ј. Павловић, *Качер и Качерци* (1928), М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија* (1876), *Бранково коло*, *Vijenac*, *Јавор*, *Караџић*, *Летопис Матице Српске*, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, *Српски етнографски зборник*, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, *Српски дијалектолошки зборник*;
- 3) из терминолошких приручника, уџбеника и стручне литературе из домена медицине и ботанике, нпр. *Botanička terminologija* (1934), А. Вуковић, *Народна ветеринарска терминологија* (1939), Б. Шулек, *Biljarstvo* (1856–1859), В. Ћорђевић, *Кратак извод из јестаственице* (1903), Д. Поповић, *Народни лекар* (1927), М. Јовановић-Батут, *Књига о здрављу* (1896), Ђ. Радић, *Наше отровне змије и биљке* (1909), *Botanika za više razrede gimnazije* С. Урбари, Р. Домац (1955) и Р. Домац (1958), *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* (1955–1964), *Šumarska*

³³ У РСЈ и у Московљевићевом речнику нису дати примери употребе значења речи.

enciklopedija (1959–1987), *Српски архив за целокупно лекарство* (1874–1901);

- 4) из књижевности: И. Горан Ковачић, Р. Кошутић, В. Петровић, К. Ђалски Шандор, Д. Ненадић, П. С. Петровић.

У грађи Р. САНУ налази се не само књижевна, већ и народна лексика, која је богато илустрована примерима из поствуковског периода, док је Р. МС заснован на грађи стандардног српског језика. У том погледу, у Р. МС се за микониме пружају потврде првенствено из *Ботаничке терминологије* (1934)³⁴ и Симоновићевог *Ботаничког речника*, као и из Вуковог и Бенешиневог речника, затим из приручника: *Књига о здрављу* М. Јовановић-Батут (1896), *Botanika za više razrede gimnazije* С. Урбари, Р. Домац (1955) и из књижевности: И. Горан Ковачић и М. Божић.

Најзначајнији извор у оба речника јесте Симоновићев речник, у којем је потврђен велики број миконима. Иако се не очекује да сви називи из Симоновићевог речника буду унесени, јер би био неоснован захтев да се у опште речнике једног језика унесе сва терминологија из неке научне или стручне области, регистровани су неки миконими код Симоновића који нису обрађени у Р. САНУ ни у Р. МС, нпр. *брашнара* '*Clitopilus prunulus* Quel.', *гујница* '*Boletus edulis* Bull.' (извор: из грађе Р. САНУ), *аугустини* '*Tuber melanosporum* Vitt.', *брезовац* '*Lactarius torminosus* Fr.', *краљовка* '*Boletus regius* Krombh.', *красавка* '*Amanita pustulata* Scharff.', *меденача* '*Lactarius torminosus* Fr.' (В. Шулк, *Jugoslavenski imenik bilja*, Zagreb 1879), *благар* '*Amanita caesarea* Scop.', *бљутавка* '*Boletus satanas* Lenz', *велика гнојиштарка* '*Coprinus porcellanus* Schaeff.', *грмица* '*Clitocybe tabescens* Scop.', *јаблановача* '*Pholiota aegerita* Brig.', *поцрњела јажача* '*Bovista nigrescens* Pers.', *кравари* '*Boletus scaber* Bull.', *крањци*, *мадлин* '*Polyporus pes caprae* Pers.', *красница* '*Russula* Pers.', *крхка красница* '*Russula fragilis* Pers.', *лила красница* '*Russula lilacea* Quéf.', *рачваста красница* '*Russula furcata* (Fr.) Pers.', *марофан*, *марохљин* '*Morchella esculenta* (L.) Pers.', *мљечнара* '*Lactarius piperatus* Fr.', *орвањ* '*Boletus edulis* Fr.', *палчеки*, *палченица* '*Tricholoma conglobatum* Sacc.' (К. Благоић, *Гљиве наших крајева*, Zagreb 1931), *брезовача* '*Polyporus betulinus* Fr.', *(о)гарич* '*Polyporus officinalis* Fr.' (М. Мојо), *кнега* '*Phallus impudicus* (L.) Fr.' (Ж. Јуришић), *козја лабрда* '*Boletus subtomentosus* L.', *кравља балега* '*Boletus pachypus* Fr.' (Ј. Јанда), *красача* '*Helvella esculenta* Pers.' (Ј. Етингер) и *кукавичино грождје* '*Muscari racemosum* Mill. DC' (Ј. Адамовић). Код појединих одредница у Р. САНУ изостала је детерминација, иако је код Симоновића наведена, нпр. *бабушка „врста гљиве”* – id. '*Phallus impudicus* (L.)'; *б(и)елчица „врста гљиве на буковом пању”* – *белчица* '*Polyporus fomentarius* Fr.' (извор: Ђ. Поповић),

³⁴ Уз назив *благва* наводи се извор *Терм. 4*, очито грешком, јер се за микониме користи трећи део *Ботаничке терминологије*.

бијелчица 'Lactarius piperatus Fr.' (из грађе Р. САНУ), бјелчица 'id.' (Шулек). Такође, у бројним примерима изостаје навођење Симоновићевог речника као извора, нпр. *бабушина, баишчарка, баишчованка, б(ј)еснача, бјешњача, благвић, благовић, бљувар, бљузгача, брадовка, брашнавац, брашнавка, брашњача, брезовица, брезовка, брестовача* итд. Интересантно је и да су неки називи гљива: *б(ј)еснача, јордан* и *мухор*, потврђени у Р. САНУ из Шулековог *Jugoslavenskog imenika bilja*, а Симоновић их није уврстио у свој речник, иако је користио исти извор. Пропуст је регистрован код назива *меденачка* у Р. САНУ, уз који је наведен Симоновић, и поред тога што тог назива нема у наведеном извору. Према Упутству (чл. 205), приликом обраде ботаничких назива изостављају се словеначка и македонска имена у Р. САНУ, које је Д. Симоновић уврстио у свој речник. Ипак, поједини словеначки миконими јесу нашли место у Р. САНУ, као што су: *јордана, бела млечница* (заједно са потврдом из Подриња из збирке речи Н. Ранојевића) и (*пегаста, права, сива*) *мушница*.

2.5. Устаљени изрази. Вишечлани називи гљива односно биолошке синтагме које означавају одређену врсту гљиве састављени су од две пунозначне лексеме, обично од придева и именице, и дају се у речницима након свих дефиниција у засебном пасусу (обично са скраћеницом Изр. = Изрази). По правилу, објашњавају се уз одговарајућу именицу, ређе уз придев, нпр. *змијска глава* под одредницом *глава* (Р. САНУ), *мечја шапа* s.v. *шапа*, *сузна печурка* s.v. *сузан*, *-зна*, *-зно* (Р. МС; РСЈ), *вуч(и)ја шапа* s.v. *вуч(и)ји*, *-а*, *-е*, *букова губа* s.v. *буков*, *-а*, *-о* (Р. МС). Фразеологизми се у речнику издвајају након синтагми, нпр. *ницати као печурке (после кише)* s.v. *печурка*, (*но*)*јести луде гљиве (лудих гљива)*, *најести се лудих гљива* s.v. *гљива* (Р. САНУ).

3. ЗАКЉУЧАК

Називи гљива припадају специјалном, терминолошком лексичком фонду, самим тим се и лексикографска обрада те врсте лексике разликује у односу на лексикографску обраду лексике која припада општем лексичком фонду. Разматрањем свих елемената лексикографског чланка лексичких јединица миколошког терминосистема у ексцерпираним дескриптивним речницима (Р. САНУ; Р. МС; РСЈ; Московљевић), дошло се до следећих закључака:

- 1) разлике се огледају: а) у одредници – синтагматске одреднице јављају се у Р. МС и код Московљевића, док су у Р. САНУ и РСЈ сви вишечлани називи гљива обрађени као изрази уз одговарајуће именице или придеве; фонетске варијанте се у Р. САНУ и Р. МС везују знаком једнакости, док у РСЈ везником *и*; творбене варијанте везују се аколадом у Р. САНУ, а везником *и* у Р. МС и РСЈ; граматичке ознаке рода изостале су у Московљевићевом речнику; б) у употреби квалификатора – у Р.

- САНУ, Р. МС и РСЈ називи гљива означени су квалификатором *бот.* (и *мик.* од 18. тома Р. САНУ), док у Московљевићевом речнику та врста квалификативне ознаке изостаје; в) у распоређивању значења у оквиру једног лексикографског чланка – миколошка лексика није строго одвојена од ботаничке, зоолошке и аграрне у дескриптивним речницима, већ се преплиће; г) код дефинисања – спроведена су различита лексикографска решења у речницима, што је довело до тога да се називи исте категорије не дефинишу увек на исти начин у једном речнику и да се одступа од задатог модела; г) у навођењу потврда – у Р. САНУ и Р. МС се потврде дају, а у РСЈ и код Московљевића изостају;
- 2) иако у свим великим и значајним речницима има превида, грешака и пропуста, уочени су следећи примери који показују недоследности и омашке у лексикографској обради: а) у одредници – приликом навођења ознаке рода у случајевима када су творбени дублети различитог рода и код навођења правописних варијанти; б) у употреби квалификатора – означавањем миконима квалификатором *агр.* и *зоол.*, необележавањем миконима, као и одступања у њиховом навођењу с ботаничким, зоолошким и аграрним називима; б) код дефинисања – непотпуне научне дефиниције, изостанак дефиниције, нејасно и непрецизно формулисана значења, непоуздане информације код навођења (не)јестивости гљива, њихових научних имена и описа гљива, погрешно навођење синонима, испоређења и упућивања; в) у навођењу потврда у Р. САНУ из Симоновићевог речника – изостанак и погрешно навођење Симоновића као извора, изостанак детерминације гљива упркос потврда код Симоновића, бележење словеначких миконима;
- 3) лексичко нормирање се испољава унутар и ван дефиниције: употребом синонима и упућеница код нестандардних на стандардне називе у дефиницијама, а код варијантних облика упућивање на стандардне варијанте, обележавањем знаком једнакости, везником *и* и заградом, унутар одреднице.

ИЗВОРИ

- Московљевић:** Милош Московљевић, *Речник савременог српског књижевног језика с језичким саветником*, треће издање, Београд 2000.
- Р. ЈАЗУ:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- Р. МС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, 1–6, Нови Сад – Загреб: Матица српска, Матица хрватска, 1967–1976.

- Р. САНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–21, Београд: САНУ–Институт за српски језик, 1959–.
- РСЈ:** *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Симоновић:** Д. Симоновић, *Ботанички речник имена биљака*, Београд: Научно дело, 1959.

ЛИТЕРАТУРА

- Гортан Премк 1980:** Даринка Гортан-Премк, О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику, *Наш језик*, XXIV/3, 107–114.
- Гортан Премк 1990:** Даринка Гортан-Премк, О месту термина у лексичком фонду, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 18/1, 15–21.
- Гортан Премк 1991:** Даринка Гортан-Премк, О термилошким јединицама и њиховој обради у Речнику САНУ, *Наш језик*, XXIX/1–2, 49–54.
- Дешић 1980:** Милорад Дешић, О дефиницијама у Речнику САНУ, *Наш језик*, XXIV/3, 115–128.
- Ивановић 2014:** Ненад Ивановић, Лексикографски метајезик у Речнику САНУ, у: Р. Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колективна монографија)*, Београд: Филолошки факултет, 249–231.
- Јанковић 2021:** Јелена Јанковић, Миколошка лексика српског језика – од лингвистичког истраживања до речника, у: С. Ристић, И. Лазевић Коњик, Н. Ивановић (ур.), *Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема*, Зборник научних радова, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 1097–1118.
- Јуришић/Јанковић 2019:** Марина Јуришић, Јелена Јанковић, Називи за печурку у српским народним говорима, *Наш језик*, L/2, Институт за српски језик САНУ, 429–439.
- Muntañola Cvetković 1987:** Maria Muntañola-Cvetković, *Opšta mikologija*, Beograd: NIRO Književne novine.
- Николић 2014:** Мирослав Б. Николић, Утврђивање одреднице у српској лексикографији, у: Р. Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колективна монографија)*, Београд: Филолошки факултет, 61–68.

- Ристић 1995–1996:** Стана Ристић, Нормативност и лексичко нормирање у дескриптивној лексикографији, *Наш језик*, XXX/1–5, 67–75.
- Ристић 2014:** Стана Ристић, Квалификатори у српској лексикографији, у: Р. Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси (колективна монографија)*, Београд: Филолошки факултет, 113–130.
- Соцкова 2015:** Юлия Юрьевна Соцкова, Исследования ботанической и миконимической лексики в отечественной литературе, <http://en.scienceway.ru/d/thewayofscienceno3%2813%29march_0.pdf>. [Цит. 30. 12. 2021] *The Way of Science* 3 (13), 99–101.
- Упутства:** Упутства за обраду Р. САНУ, за интерну употребу, Београд: Институт за српски језик.
- Хаџић/Вукојевић 2008:** Ibrahim Hadžić, Jelena Vukojević, *Ilustrovani rečnik sveta gljiva*, Београд: NNK Internacional.
- Шипка 2006:** Danko Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad.

LEXICOGRAPHIC PRESENTATION OF THE NAMES OF MUSHROOMS IN DESCRIPTIVE DICTIONARIES OF THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper analyzes lexicographic procedures in the presentation of mushroom names in descriptive dictionaries of the modern Serbian language (P. САНУ; P. MC; PCJ; Московљевић). The excerpted lexical material includes over 400 names of mushrooms, which are used in the Serbian language to name different species, genera, and families of mushrooms. The names of mushrooms belong to a specific, terminological lexical fund, therefore the lexicographic presentation of that type of lexicon differs concerning to the lexicographic presentation of the lexicon which belongs to the general lexical fund. The elements of the lexicographic article of lexical units of the mycological terminology were observed in dictionaries by the comparative method: determinant (determinative word and grammatical information: prosodic and morphological), qualifiers, lexicographic definition, confirmations or examples of use with sources and established expressions. Special attention is paid to the semantic definition and the way of presenting the name of mushrooms. Inconsistencies and errors in lexicographic presentation are also pointed out.

Key words: Serbian language, lexicography, lexicographic presentation, Serbian language dictionaries, lexicology, name of mushroom.